

VIDA BARBARA

A kozmikus rettegés magyar csápjai

Intertextualitás, műfajköziség és medialitás Veres Attila *Odakint sötétebb* című regényében

Veres Attila 2017-es debütálása újabb „bizsergést” hozott a hazai spekulatív fikciós irodalomba. A témakörben otthonosan mozgó kritikusok egyhangúan pozitívan fogadták a művet, mi több, a magyar SF egyik legjelesebb alkotásaként hivatkoznak rá. Veres *Odakint sötétebb* című regénye kapcsán több elismert író neve felmerül, közülük is főként Lovecraft és VanderMeer, rajtuk kívül azonban párhuzamba állították még a Sztrugackij-fivérek regényével (*Piknik az árokparton*) és az abból készült Tarkovszkij-adaptációval, a *Stalkerrel*, valamint a Tarkovszkij által filmre vitt Stanislaw Lem-klasszikussal, a *Solarisszal*. Ugyanitt Veres stílusáról a következőket olvashatjuk: „Veres humora általában is Douglas Adamsére és Terry Pratchettére emlékeztetett, explicit erőszakjelenetei a naturalisztikus amerikai horror-szerzőkre, Kingre és Barkerre, de hogy egy bátrabb asszociációt is írjak, a magyar rögválósággal, csőrósággal és unalommal ütköztetett fantasztikum Tőke Pétertől a *Nyevigákat* idézte számomra.”¹

Veres stílusa leginkább a fanyar humorban és az apró részletek felnagyításában figyelhető meg. Mindkettő a groteszk, visszataszító vagy zaklatott hangulat árnyalására szolgál, mely több helyütt kapcsolódik a gyermeki látásmód sajátosságához és az ismeretlenlől való félelemhez, mely egyben megalapozza a regény darkos alapszínezetét. „A regény nagy részében a szereplők lelki egyensúlya – a világ rendjével és békéjével párhuzamosan – lassan, de biztosan foszlik szét, bizonyos értelemben azonban már induláskor egy poszt-apokaliptikus világban járunk, tévelygők és már eltévelyedettek által benépesítve – mintha a *Godot-ra várva* eseménytelenségét összekevernénk a *Mad Max*-széria vagy a *Fallout* videojátékok fekete humorával, és egy lepattogzott zománclábasból belezuttyintanánk a magyar művészfilmek kedvelt paradoxonjába, az örök múltidőbe fagyott, lepusztult falusi környezet absztrahált rögválóságába.”²

A történet napjainkban játszódik egy alternatív Magyarországon, ahol 1983 februárjában ismeretlen eredetű csápos lények jelentek meg. A helyszínt Eseményterületnek keresztelték, s azóta külön megyévé tették. Az alaptörténet már az első oldalakon felvázolódik, ennek árnyalására szolgálnak később a fiktív médiaközlések, melyek a mi világunktól eltérő Magyarországot körvonalaznak, melyben a

1 BORBÍRÓ Andris, *Veres Attila: Odakint sötétebb – Falu végén kurta világvége*,

2 Uo.

3 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *A műfaj, amint újraírja önmagát* = Uő., *A mű változásai*,

Kalligram, Pozsony, 2013, 164, 169. =

BENGI László, *A műfajkeverés funkcióváltásai a modernség irodalmában*, Partitúra, 2016/2., 5.

4 BENGI, *I. m.*, 5.

5 *Uo.*

6 *Uo.*, 9.

főhős Gábor, az állatok gondozója, egy intelligens, ámde helyét a világban nem találó, passzív karakter.

Műfaji megközelítés

A regény műfaji megközelítéséhez Szegedy-Maszák Mihály gondolatából indulunk ki, miszerint a „műfajokat leginkább olvasási módként termékeny fölfogni, ami magában hordja annak lehetőségét, hogy az írók és velük együtt – vagy épp ellenük – az olvasók mind egyre átrendezzék a műfajokat egymáshoz fűző viszonyhálót, sőt akár egyetlen műnek a műfaját is módosíthatják, időről időre átrendezhetik”.³ Ez kutatásunk szempontjából alapvető kiindulópont, hiszen célunk a műfajkeveredés, pontosabban a zsáner- és szépirodalmi műfaj keveredéséből, valamint ezen műfajok közti határok feloldódásából létrejövő hibrid művek vizsgálata. Bengi László a jelentőséget „a műfajfogalom válságának jeleként” értelmezi, valamint úgy tartja, hogy „ahogy annak megnyilvánulása is érezhető benne, hogy a műfajok »családi hasonlóságával« üzött sokféle játék újra és újra, de koronként változó módon az alkotás kifejezetten termékeny és kreatív lehetőségének adja alapját.”⁴

Bengi rávilágít a tényre, miszerint az „utóbbi évtizedekben a műfajtipológiai kutatások helyett – a regényesedés bahtyini elkeseredésére rímelve, mintegy gyógyírt keresve a típuselméletek legalább részleges kudarcára – mindinkább a műfajkeverés, a szinkretizmus és hibridizáció jelenségei kerültek a figyelem előterébe. A heterogenitás efféle tapasztalata nem egyszerűen kétségessé tette a műfajok elkülönítésének és rendszerezésének relevanciáját, hanem mintegy kifordította a műfajba sorolás észjárását: immár nem a szöveg fölé rendelhető típusok, hanem ama kategóriák meghatározása jelenti az értelmezés tétjét, amelyeket a mű anélkül idéz meg, hogy bármelyikük alá lenne fogható. Amint ugyanis a műfaji határok áthágásához vezető keveredés válik alaptapasztalattá, az úgynevezett »tiszta műfajok« mindinkább viszonyítási pontként szolgáló ideáltípusokká lesznek. Ez pedig paradox módon nemcsak a műfajváltozatok dinamikus kölcsönhatását és rugalmasabbá válását idézi elő, hanem a szövegtípusok rendszerének robusztusságát is fokozza”.⁵ Bengi a műfajiságtól való elrugaszkodást a magas irodalom egyik zálogának tekinti. Ezek után szembeállítja a modern irodalmat az avantgárd törekvésekkel, melyek közötti egyik legfontosabb különbség, hogy míg az avantgárd művészet a műfaji hagyományok megtagadásában és teljes meghaladásában értelmezte önmagát, addig a „modernség irodalmi tapasztalata [...] a befogadást határozottan nem műfajok nélküli eseménynek látja, hanem olyan aktivitásként, amely a műfajt előálló és lebomló folyamatként, a műfajra vonatkozást magát is történésként teszi érzékelhetővé és értelmezhetővé.”⁶

Veres regényét, műfaji hovatartozását tekintve, számos besorolással illették a kritikusok, ezzel is megerősítve annak hibrid jellegét. Több helyütt megemlíti a weird, mely a fantasztikus irodalom

egyik ágának tekinthető, legfőbb jellemzői pedig „az olvasó kötelező meglepése, előzőleg (akár a mű által) kialakított várakozások felrúgása, társadalmi normaszegések, íratlan műfaji törvényszerűségek sutba vágása, általában – akár sokkolóan merész vagy explicit – fantasztikus események által”.⁷ Másutt olvasható, miszerint Veres „egyértelműen a VanderMeer nevével fémjelzett New Weird-áramlatba illő hangvétellel igyekszik érvényesülni, ám nem feledkezett meg arról sem, hogy igazi magyar környezetbe helyezze, illetve magyar mentalitással itassa át a történetét”.⁸ VanderMeer titokzatos X Térésége könnyen párhuzamba állítható az Eseményterülettel, „ahogy a regénybeli önálló életet élő kártyaparti is megfeleltethető a Bioszférában megjelenő, végeérhetetlen litániákat falra véső Mászó figurájának. Attila azonban nem nevezhető egyszerű epigonnak, ötletei nagyrészt frissek és unikálisak, regénye az amerikai szerző Déli Végek-trilógiájához képest tömörebb, egyszersmind kerekesebb élményt ad, és több válasszal is szolgál”.⁹

A Mandiner kritikusa horror-regényként hivatkozik a szövegre, mely hazánkban mellőzött területként van jelen, holott számos lehetőség rejt magában. Ezek kiaknázásához azonban egy „olyan hozzáértő ember kell, mint Veres Attila”.¹⁰ (Ugyanitt megemlíti Moskát Anita regénye is, ahol az író „magasra helyezte a léceket, eredetét és szórakoztatást alkotott, van mondanivalója, és érti a zsáner szabályait is.”) Kánai szerint „a könyv ugyanis angolszász mércével mérve is jelentős teljesítmény, a magyar ugaron pedig csodaszámba megy”.¹¹ A Próza Nostra már a dark fantasy műfaját említi,¹² valamint Vidra Gyula is a horrort kapcsolja össze a fantasyvel.¹³ Dajka Gábor az, aki a fentiekhez képest a legpontosabb meghatározást adja a műfajról. Szerinte Veres Attila regénye „kapocs a hazai underground weird irodalom és a mainstream fantasztikum világa között”, valamint „egyértelműen egy olyan kaliberű regény, amely végre képes áttörni a hazai weird irodalom és a mainstream könyvpiac közt eddig ugyan csak láthatatlanul, azonban annál masszívabban és ledönthetetlenebbrek tűnően magasodott válaszfalat”.¹⁴

A következőkben két műfaji szempont alapján fogjuk tárgyalni a regényt, mégpedig a dark fantasy és az alternatív történelmi fantasy szerint.

Dark fantasy

A dark fantasy szubzsáner létrejöttét a korban viszonylag ismeretlen író, Francis Stevens nevéhez köthetjük. Az ő művei később feltehetően nagy hatással voltak Lovecraft és Abraham Merrit írói tevékenységére. Lovecraft nyíltan vállalta rajongását Stevens szövegei iránt – az ő cselekményszövési technikáját később továbbfejlesztve alakította ki sajátját.¹⁵ Lovecraftet három műfaj is „meghatározó előképeként” tartja számon. Mindenekelőtt horror-íróként van elkönyvelve a köztudatban, azonban magáénak vallja az író a science fiction is, mivel Lovecraft publikált a korai tudományos-fantasztikus folyóiratokban,

7 BORBÍRÓ, I. m.

8 Veres Attila – *Odakint sötétebb*,

9 Uo.

10 KÁNAI András, *Veres Attila: Odakint sötétebb*, http://sfmag.hu/2017/06/27/veres-attila-odakint-sote-tebb/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803

11 Uo.

12 *Borzalmak a magyar erdőken (Veres Attila – Odakint sötétebb)*,

13 VIDRA Gyula, *Odakint sötétebb – Vidra Gyula véleménye*, <http://www.theblackaether.com/2017/07/22/odakint-sote-tebb-vidra-gyula-velemenye/>

14 DAJKA Gábor, *Odakint sötétebb – Dajka Gábor véleménye*, <http://www.theblackaether.com/2017/07/08/odakint-sote-tebb-dajka-gabor-velemenye/>

15 VÖ. HEGEDŰS Orsolya, *A mágia szövedéke. Bevezetés a magyar fantasy olvasásába I.*, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2012, 102–103.

16 Vö. KISANTAL Tamás, *Fantasztkum, horror és töredékesség H. P. Lovecraft szövegeiben*, Prae, 2003/1., 14.

17 Vö. HEGEDŰS, I. m., 105–106.

18 Vö. KESERŰ József, *Hogyan olvassunk rémtörténeteket? Közelítések Edgar Allan Poe Az áruló szív című elbeszélésehez = Az irodalomoktatás új kihívásai*, ERDÉLYI Margit szerk., Gondolat Kiadó, Budapest, 2014, 102–103.

19 KISANTAL, I. m., 17.

de sokan tartják őt számon a fantasy, azon belül pedig a dark fantasy egyik őseként is, főként a *Cthulhu*-novellák és kisregényei révén.¹⁶ Mindezekből kiindulva Lovecraft egyes szövegeire, s így a *Cthulhu* hívására is, tekinthetünk úgy, mint három különböző műfaj közös metszőpontjára, vagyis ún. „hibrid műre”.

Dark fantasy alatt a legtöbb esetben horror-elemekkel operáló fantasy történetet értünk. Szereplői legtöbbször szörnyek, vámpírok vagy vérfarkasok, melyek szimpatikus jegyekkel felruházva akár a történetek főszereplői is lehetnek. A műveket komor hangulat uralja, sötét tónusúak. Olyan világban játszódnak, melyben a mágia jelen van ugyan, de annak létrehozásához sötét rítusokra van szükség.

Stemler Miklós a *The Encyclopedia of Fantasyre* hivatkozva különíti el a dark fantasy két fajtáját. Míg az egyikben egyfajta fordított eukatasztrófát tapasztalunk, addig a másikban a regényvilágba betüremkedő alternatív világot figyelhetünk meg, mely sok esetben horrorisztikus jegyekkel rendelkezik, ezáltal a dark fantasyre mint a Poe által létrehozott, Howard Phillips Lovecraft által pedig továbbfejlesztett irodalmi tradícióra tekinthetünk, mely nyomokban gótikát tartalmaz, s melynek egyik leghíresebb magas szintű művelője nem más, mint Neil Gaiman.¹⁷

Tzvetan Todorov a rémtörténetek kapcsán két fogalmat különböztet meg annak alapján, hogy a szövegekben miként jelenik meg a feszültség, ezek a „merveilleux”, vagyis a „csodás”, mely történetekben teljes mértékben jelen van a fantasztkum. A másik fogalom az „étrange”, melyet Gelléri Gábor a „különös” szóval fordított le, s melynek további három variációját tudjuk megkülönböztetni. Az elsőben a fantasztkus és a különös találkozása valamilyen természetfölötti eseményben mutatkozik meg, mely a történet végén racionális magyarázatot nyer. A második esetben a feszültség forrása kívül esik a fantasztkumon, ebben az esetben ezt a szerepet az emberben lakozó „gonosz én” teljesíti be. Ez utóbbi nagyon szépen kimutatható Edgar Allan Poe novelláiban. A harmadik variánsnál a feszültség forrása az idegenszerűségtől való félelem, mint ahogy érezhető ez Lovecraftnál vagy Veres Attila regényében.¹⁸ Ezt az érzést maga Lovecraft kozmikus rettegésnek (cosmic terror) nevezi, „s benne látja a horrorirodalom emocionális princípiumát. [...] A legtöbb Lovecraft-novellában a rémület kiváltója nem az idegen erő betörése, hanem az a felfedezés, hogy ez a »másik világ« folyamatosan itt volt és itt van, csupán idő kérdése, mikor jön át végleg és pusztítja el a hétköznapi világát. A *Cthulhu hívása* című novella kezdősorai jól érzékeltetik azt az emocionális hatást, mely talán a »kultúra horrorja« névvel illethető”¹⁹:

Nagyon is elképzelhető, hogy valamely roppant Hatalmak vagy Lények életben maradtak, még azokból a távoli időkből, amikor az értelem talán más formákban öltött testet, olyan formákban, amelyek eltűntek a világból az emberiség hajnala előtt, s amelyekről csupán a költészet és a mondák őriztek meg futó emlékképeket, isteneknek,

szörnyeknek, mitikus lényeknek nevezve őket. (Algemom Blackwood)²⁰

20 Howard Phillips LOVECRAFT legjobb művei, Szukits, 2011, 5.

Az Algemom Blackwoodtól átvett idézet megjelöli a novella témáját, s az alapját adja magának a Chthulhu mítosznak is. Az emlegetett Lovecraft-hatás Veres regényében főképp a fenti novellával és annak emocionális hatásával, azaz a cosmic terrorral vonható párhuzamba. A kozmikus rettegés Veresnél a gyermeki tudatlanságból és naivitásból, az ebből keletkező homályból, valamint a bizarr feltételezésekből adódik. A félelem forrása is a gyermekkori trauma, mely az ismeretlen mögé szörnyű képzeteket alkot, megtelepszik a szereplőben, minek következtében az ő félelmei áthelyeződnek az olvasóra is.

21 VERES Attila, *Odakint sötétebb*, Agave, Budapest, 2017, 20.

22 Uo., 21–22.

23 Uo., 33.

„Később megpróbáltunk logikus magyarázatot találni az elbeszélésekben tatóngó lyukakra, amelyek még félelmetessé tették számunkra az egészet. Miért lett pókokkal terhes a lány? Pusztán attól, hogy egy cellofoidára nézett? [...] Az ötlet, hogy a lény pusztá látványától pókok élhetnek bennünk, mélységesen megrendített minket. Hajnali háromra már biztosra vettük, hogy a fiúk is szülhetnek pókokat.”²¹ S amilyen intenzív félelem tud úrrá lenni egy gyermekben, annyira biztonságban tudja magát érezni pusztán a tömegetől: „Végül mindenki megtekintette az állatot. Elértünk egy kritikus tömeget, ami után értelmetlen lett volna tovább félni. Túl sokan láttuk a lényt ahhoz, hogy bármi rossz történjen.”²²

A regény groteszk jellegét épp az képezi, hogy az állatok, amik a félelem forrásai voltak annak idején Gábor számára, visszataszító külsejük ellenére szerethető, játékos kis lényekként rajzolódnak meg az olvasó előtt: „Nyitott tenyérrel közeledtem, ahogy a kutyákhoz szoktak. Az állat kattanásszerű hangot hallatott, a szőrei megmozdultak, mintha antennaként irányította volna felém őket. [...] Az állat finoman a karomra tekerte az egyik csápját, és maga felé vonta a kezem. Az érintése sima és száraz, tapadókorongjaival játékosan szívogatta a bőrömet. Megborzongtam, de fel is nevettem a gesztustól. Hozzáértem az állat fejét borító színes szőrzethez, és meglepődtem, milyen vastag és durva, mint a lajhár bundája. Megsimogattam az állat testét, mire azon elégedett remegés futott végig.”²³

Az állatok külsejéről, szokásairól, habitusáról a főhőssel egyútt fokozatosan tudunk meg egyre többet. Az állatoknak még a szaguk is idegennek hat Gábor számára, szemük mint az éjszaka, kerregnek, csáprágókkal, potrohkal és csápokkal rendelkeznek, mely utóbbival előszeretettel lógnak a fákon. Hátukat színes hosszú szőr borítja, melyek egyfajta érzékszervekként működnek. Igénylik a játékot, azonban e tekintetben eltér az ízlésük: van, amelyik labdázni szeret, egy másik karikákkal játszik, többen a kötélhúzást választják, és van, amelyik a bottal való pöckölést részesíti előnyben. Fokozatosan szerzünk tudomást arról, hogy a lényeket lehetetlen lefényképezni vagy az Eseményterületen kívülre szállítani, s csupán azért nem irtották őket ki eddig, mivel feltételezhetően testnedvük gyógyír a rákra. A regény ezen része, vagyis az „idegenek testnedv-biznisze könnyen

24 BORBÍRÓ, I. m.

25 LOVECRAFT, I. m.,
7–8.

26 Uo., 12.

27 VERES, I. m., 9.

olvasható kritikaként a pí-vízzel, homeopátiával, mágneses karkötőkkel és szupermagokkal üzletelő elvtelen gengszterek üzelmeiről, vagy akár a harmadik világban halomra mészárolt állatok (orrszarvúk, tigrisek, csikóhalak) sorsáról, melyek a belőlük kinyerhető varázserejű szerek hiedelmeinek esnek áldozatul ma is”.²⁴

Az állatok esetében szintén megfigyelhető a Lovecraftra való reflektálás, s ha kinézetükben nem is, külsejük kevertségében, valamint a Cthulhu-kultusz nyomán kialakult kép alapján fedezhető fel a hasonlóság: „Valamifajta szörnyetegnek tűnt, vagy olyasmi szimbólumnak, ami egy szörnyeteget jelképez; alakja csak elképesztően beteges képzelőerőből fakadhatott. Ha azt mondom, hogy a látványra némi képp túlfeszített fantáziámban egyszerre merült föl egy tintahal képe, egy sárkányé, meg egy emberi karikatúráé, akkor azt hiszem, legalábbis hozzávetőleg megközelítettem a dolgot. A csökevényes szárnyakkal felruházott groteszk, pikkelyes testen csápokkal ellátott, húsos fej imbolygott.”²⁵

Lovecrafttal ellentétben Veresnél nem említődik meg a szörnyeteg szó, méretükből adódóan a cellofoidák inkább lehetnének Cthulhu kistestvérei. Ennek ellenére, ezek a kisméretű lények mégis félelmet váltanak ki az emberekből idegenségükkel. Vannak, akiket a találkozás után szörnyű álmok kísértenek, mely álmok szintén az intertextuális viszonyt erősítik a regény és Lovecraft novellája között: „Néhányan bevallották, hogy heves félelmet éreztek a gigászi, névtelen dologtól, amely a rémálmok időszakának vége felé egyre gyakrabban bukkant föl. Egy eset, amellyel a feljegyzések nagy nyomaték-
kal foglalkoznak, tragikusan végződött. Az áldozaton [...] emésztő téboly vett erőt pontosan ugyanazon a napon, amikor Wilcox megbetegedett, s néhány hónap múlva vége-hossza nincs sikoltozás közepette, amelyben könyörgött, hogy mentsek meg őt a pokol szülte szörnyetegektől, el is halálozott.”²⁶

Veres pedig a következőképp indítja regényét: „Az Esemény 1983-ban, február 22-én, éjjel 11 óra 17 perc és 11 óra 25 perc között történt. [...] Délután az átlagosnál két és félszer több ember szenvedett szívinfarktust, a kocsmákban 267%-kal több alkohol fogyott a téli szerdákra számolt mennyiségnél, a sikertelen szexuális aktusok száma pedig csaknem a négyszeresére ugrott az ebben az időszakban mért átlaghoz képest. Az éjszaka folyamán az Eseményterületen (amit mára önálló megyeként ismer el a magyar állam) 137 ember hunyt el álmában, természetes körülmények között. [...] Az Eseményterületen ezenkívül 35 öngyilkosság történt. [...] Másnap többen rémálmokról, éber paralízisről, hallucinációkról számoltak be. A megvadult, eltűnt kutyák, macskák, sertések és egyéb haszonállatok száma felbecsülhetetlen. [...] A nyolcperces időrés végén a legtöbb abnormális érzet megszűnt. (Újvári Kaszab Péter: *Az első nap – a cellofoidák felfedezésének szociológiai hatás-elemzése az első 24 óra tükrében*, ELTE Kiadó, 1998)”²⁷

A *Cthulhu hívása* egy olyan ősi mítoszon alapszik, melyet az emberiség nemcsak hogy nem ismer, de fel sem tudja fogni, oly

régre visszanyúló a dolog: „A teozófusok megsejtették a kozmikus ciklus borzalmas kiterjedését, amelynek világunk és az emberi nem csupán futó véletlenjei. Utaltak különös, emberfölötti hatalmak létezésére, olyan szavakkal, melyeknek hallatán megfagyyna a vér az ereinkben, ha nem rejtőznének a csalóka, hamis derűlátás leple mögé.”²⁸

Ezzel indul Lovecraft novellája, s ez a pár sor látszik kidolgozódni Veres regényének második könyvében, a dark fantasyba áthajló disztópiában, ahol „a pokol szó szerint elszabadul a cellofoida-telepnek otthont adó, névtelen falucskában. Az események egy szempillantás alatt pörögnek fel, egyre mélyebben és tisztábban látunk a történet színpalacként szolgáló település díszletei mögé, és eleinte csak érezzük, majd saját szemünkkel meg is tapasztaljuk a valódi kozmikus rettenet, az őskáosz kibontakozását”²⁹:

A világ haldoklik. Pontosítok, már régen halott, csak még nem vették észre. Nem a ti hibátok. Abból a megfigyelési pontból, amiben léteztek, nem lett volna lehetséges. A pusztulás a létezés más síkjában és idejében kezdődött, de csak a ti időtök szerinti mostban ért ide. [...] Ti gyakorlatilag azok a szövetek vagytok, amik nem vették észre, hogy meghalt a test.³⁰

Ha tovább keresgélünk a dark fantasy ősatya szövegében, további apróbb mozzanatokot találunk, melyek az *Odakint sötétebb* történetébe is beépültek. Ilyenek például a *Cthulhu hívásában* a kéziratok és az újságkivágások, melyek a szövegvilág materiális termékeiként vannak jelen, és a világépítést éppúgy szolgálják, mint ahogy erősítik a műfaji jelleget. Ugyanezt a szerepet teljesíti be Veresnél *Az állatok királysága* című könyv, valamint a megannyi fiktív idézet a fejezetek elején. Mindezek egyaránt a pánik előidézésére, a félelem megalapozására szolgálnak, javuk pedig faktoidként vagy hoaxként működik a regényvilágban. A félelmet mindezen kívül az állatokról szőtt különböző „legendák” és mendemondák táplálják, a rémtörténetek mintegy a passzív hős vontatott hétköznapijainak színesítésére is szolgálnak.

Alternatív történelmi fantasy

Az alternatív történelmi fantasy a „mi lett volna, ha?” kérdésre ad választ, s olyan történelmi témát dolgoz fel, melyben töréspontokat (divergáló pontokat) felállítva írja át a múltat, ahol a történelem másként alakult, mint ahogy azt mi ismerjük. (Az alternatív történelmi regény műfajának születését a 19. századra tehetjük, népszerűsége azonban csak az 1960-as években nőtt meg. A sikerhez elsőrendűen a tudományos-fantasztikus irodalom térhódítása járult hozzá, valamint az, hogy az effajta, az irodalom peremvidékén számon tartott műfajok egyre inkább a mainstream státusz felé haladnak.³¹) Az irányzat központi eljárása főként a sci-fi írók körében kedvelt, azon-

28 LOVECRAFT, I. m., 6.

29 DAJKA, I. m.

30 VERES, I. m., 193.

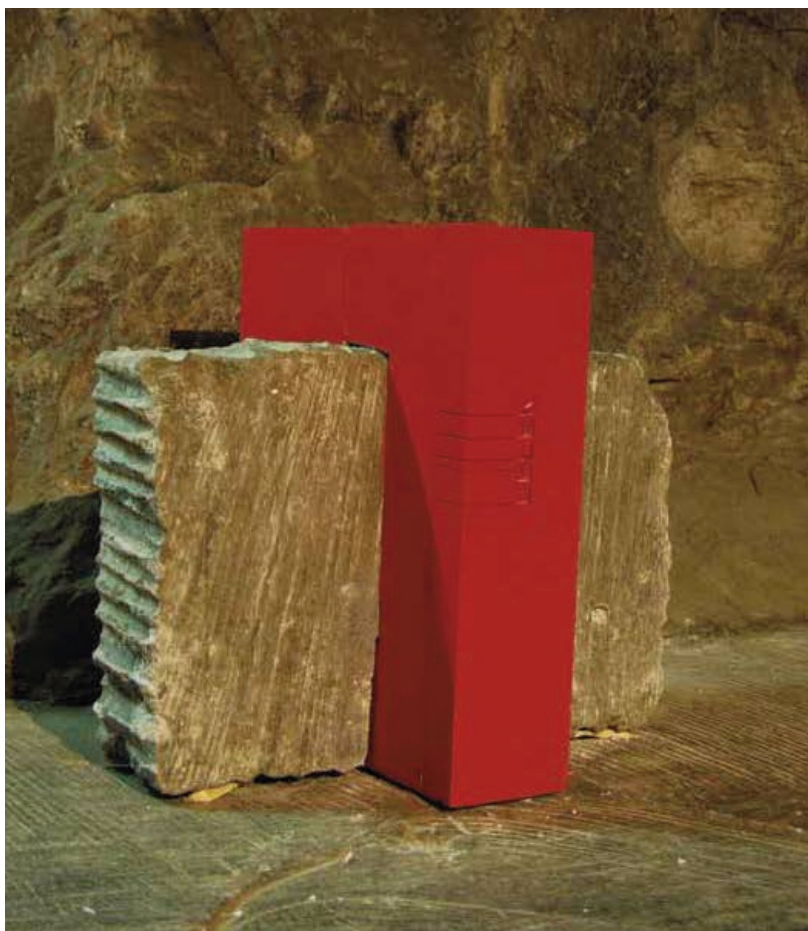
31 HEGEDŰS, I. m., 134–141.

ban a fantasy irodalomhoz közelebb álló szerzők is előszeretettel alkalmazzák, hogy segítségével megváltoztassák a történetet generáló régmúlt események kimenetelét.

Veres Attila alternatív történelmi fantasyként is olvasható regényében kiváltságos szerep jut a kommunikációnak. Az egyik legfontosabb a fiktív média állandó jelenléte, mely apránként vázolja fel egy alternatív Magyarország (és Európa) képét, melyek segítségével az olvasó is szembesül (milyen változásokat okozott a világban az Esemény bekövetkezése). Az említett médiahírek igen sokszínűek, többek között szemelvényeket kapunk parlamenti képviselők publicisztikáiból, fiktív dalbetétekből, az RTL Klub Fókusz című műsorából, különböző magyar hírességek nyilatkozataiból, református lelkész beszédéből, a Krúdy-féle *Álmoskönyv* felújított kiadásának szócikkéből stb. Ezek a pseudo-idézetek egyrészt véleményformáló szereppel bírnak, másrészt azt mutatják, miként hat a média a társadalomra, milyen következményei lehetnek az egyes faktoidoknak és hoaxoknak, s efelől olvasva nemcsak a regénybeli társadalmi felfogást, de a mi világunk médiaprodukcioit is bírálja a regény.

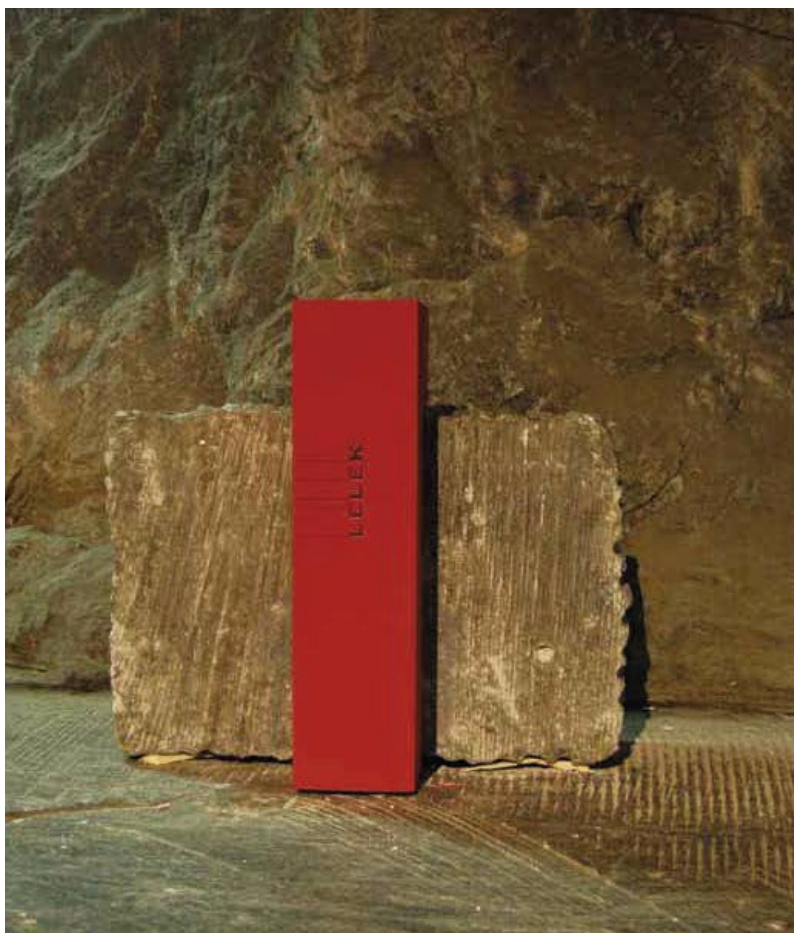
A magyar vonatkozás több helyütt is teret kap a regényben, annak immanens részét képezi. Az egyik ilyen a magyar nyelv monopolhelyzete. Hiába a témérdek érdeklődő turista, az Eseményterületen még a táblák is csak egy nyelvűek, s a történet egyik kicsúcsosodásaként, mikor a „pokol áttör a regény világába” s az omlásnak indul, elsőként a nyelv bomlik szét, szinte az összes könyv és újság olvashatatlanná válik (amelyek pedig nem, azok való-

Lélek, sorozat,
200x150x50 cm,
kőso, 2008

színűleg már előtte is „olvashatatlanok voltak”), s a magasabb rendű funkciók, kezdve a nyelvvel, leegyszerűsödnek egyetlen variánsra, ez esetben a magyarra: „A szöveg értelmetlen volt, a szavak egymás mellett sorakoztak ugyan, de bármiféle koherens jelentés nélkül. [...] Egy Nemere István-kötetet halásztam elő a halomból, és szórakozottan belenéztem, hátha ez is hibás. Szabolcs kezébe nyomtam a Nemerét is. Ugyanolyan szövegfolyam töltötte meg ezeket a lapokat is. Mindegyik ilyen – mondtam. – Kivéve a Romana füzeteket. Azok normálisak.”³²

A médiumok azonban nem csak az alternatív világ megteremtésének eszközeiként működnek, a regényben szereplő egyéb közvetítő-eszközök szerepükből kifolyólag a fantasy oldalt erősítik. A regény egyetlen fikatív közvetítő- és egyben archiváló eszköze a kristálytej, mely megőrzi az álmokat, és azokból a cellofoidák különböző információkat tudnak kinyerni. A másik közvetítőeszköz egy lemez, amelyen a múlt hangjai hallgathatóak, valamint az újságokban lévő újsághirdetések is a kommunikációt szolgálják: „A Pókember végére lapoztam. Üzenetek a Pókhálóból, ez volt a levelezési rovat címe. [...] »Keresem Gábort. Aki ismeri, ezen a számon értesítsen.« – szólt az első hirdetés,

33 Uo., 164.

34 Uo., 165.

35 Uo., 190.

36 Uo., 191.

utána egy nullákból álló telefonszám. »Nem, ez nem véletlen. Rád gondolok, amikor azt írom, Gábor« – szólta a második levél. / Ez az egy mondat ismétlődött újra és újra. / Összecsuhtam az újságot, és az asztalra tettem. / – Ez hülyeség – jelentettem ki. / Szabolcs megdörzsölte az állán, ezzel magára kente a koszt az ujjáról. Nem válaszolt, csak nézett rám, várta, hogy csináljak valamit. Logikus, hiszen én lettem a történet, a furcsa dolog, az újabb katalogizálható jelenség. Bárhogy lépek most, definiálom vele saját furcsaságomat.”³³

A jelenet után Gábor még több más újság apróhirdetéseibe is beleolvas, melyek hasonlóképp próbálják „felvenni vele a kapcsolatot”. „A halom mélyére túrtam, és véletlenszerűen előhúztam egy újabb magazint. Metal Hammer 1994-ből. Két év telt el a Kelet-Magyarország és a Metal Hammer között. Hátralapoztam az apróhirdetésekhöz. »...késő lesz. És ne pazarold tovább azt, amiből amúgy is kevés van. El fog jönni érted a szörnyeteg, korábban, mint...« / Ezt is eldobtam, újabb lapot vettem elő. Meg sem néztem, mi az, hátralapoztam. »...gondolnád. Attól, hogy más újságokat nézel, még nem fogsz mást olvasni. Hagyd abba!« / – Mit kell tennem? – kérdeztem, mire Szabolcs megvonta a vállát. Nem mondtam el neki, hogy nem őt kérdeztem. / »Tudod, mit kell tenned« – olvastam az apróhirdetést a következő lapban. »De előtte – mondta a Süni magazin cse-rebere rovata – menj az állatokhoz. Talán máris...«”³⁴

A kártyaparti, amely az Esemény bekövetkezte óta tart, szintén archiváló és közvetítő médiumként szerepel a regényben. Archivál, mivel az újsághirdetések „feladóját” őrzi maga a parti, abban él, míg nem sikerül rábírnia Gábort a vele való kommunikációra. Közvetít, hiszen a tudat archetipikus kivételéseit segíti megmutatni a játékosok partija által.

Egy éjszaka Gábort meglátogatja a halott Mátyás, egy az elsők közül, aki a kártyapartiban játszott, majd figyelmezteti a főhóst, hogy valaki látni szeretné őt, így Gábor a kocsmá felé veszi az irányt. Azonban nincs sok ideje, a kártyaparti éppúgy, ahogy a világ maga, már omlásnak indult: „A játékosoknak nem volt többé arca. Talán erős hó alatt folynak el ennyire a vonások, vagy ha egy hullá kiázik a langyos vízben. Ezek az arcok azonban valami másban oldódtak fel, egy anyag-talan valamiben, amely anyagává maguk a játékosok váltak. [...] Az asztal alatt a játékosokat összekötötte valami. Gombafonálnak tűnt, sűrű volt, és organikus, de nem mertem közelebb hajolni, hogy meg-nézzem. Úgy tűnt, a lábukból nő ki, a nadrág szövetének résein keres-ve az utat, hogy csatlakozhasson a nagyobb rendszerhez.”³⁵

A kártyázás kezdetét veszi, Gábor pedig abban a pillanatban ismeretlen szagot érez. „Már nem csak a szagot éreztem, hanem egy jelenetet is, a folyamatos lehetőségét annak, hogy megérintsen valami, bőre a bőrömhöz érjen. Nem féltem, ez más entitás volt, mint az, ami a fa alatt él. Állatként gondoltam rá, hatalmas bölényszerű lényként, szarvain az elmúlt évszázadok mocska gyűlik csillogó, gyönyörű díszbe.”³⁶

Az illetőt Gábor bölényként vizionálja, ő az, aki ez idáig egyfajta „horcruxként” használta fel a kártyapartit. A bölénytől megtudjuk,

hogy a világ haldoklik. Majd a világmindenséget egy metaforában tálalva olvashatjuk, melyben a létezés egy növény, s „a mi szingularitásunk, a mi galaxisunk, a mi naprendszerünk, a mi bolygónk valahol a szár alján egy mellékág, egy felesleges kinövés, amit, ha lenne kertész, gondolkodás nélkül levágna egy metszőollóval.”³⁷

Aztán valami történt, és a felesleges szárkezdeményt apró, fehér sejtek fűrészelték, így mielőtt azt a részt is elérte volna a pusztulás, levált a növényről, a sebet pedig kis fehér sejtek tapasztották be. „Ezek a fehér sejtek, a világnövény utolsó pillanatban bevetett immunsejtjei, már tisztán láttam – ők voltak a cellofoidák, a sebhely pedig a megye. Egy nagyon pici lyuk maradt csak, inkább csak egy apró sérülés – a hely a fa alatt, amire Robin felakasztotta magát. A hely, amin keresztül be akar nyomulni az, ami a léten kívül van.”³⁸

Egy másik, igen izgalmas szempont, amin a regény ezen részét elemezhetni lehetne, a sokvilág-elmélet, mely lehetőséget a bölény által elejtett utalásban véljük felfedezni: „Tudod, mennyi energia volt elhelyezni a hirdetések az azokban az újságokban? Csak hogy ideimádkozzalak? Technikailag időutazás.”³⁹ A sokvilág-elmélet a hirdetésekön kívül több helyütt is magyarázatul szolgálna, ilyen például a zenekar, akiknek a játékát időről időre mindenki hallja, mégsem tudjuk, honnan szól a daluk, vagy Robin táskája, mely halála után megmagyarázhatatlanul Gábor szállására kerül, valamint *Az állatok királysága* című könyv, mely évtizedek óta különböző helyeken tűnik fel, s a róla kialakult történet is több variációban ismeretes.

Zárszó

Veres Attila regénye minden szempontból innovatívnak számít a hazai piacon. A kimagasló opus megannyi szempont felől megközelíthető, így dolgozatunk csupán néhány színt kívánt kiragadni a palettából.

A regény egyik legnagyobb erénye a hibrid jellege, mellyel hozzájárul az utóbbi évek pozitív folyamatához, minek segítségével hidat képez, vagy épp eltörli azt a szép- és zsánerirodalom között.

Az intertextuális utalások Lovecraft és VanderMeer szövegeire ugyancsak a regény javára íródnak, mint ahogy a különböző archiváló és közvetítő médiumok, valamint a fikatív médiaközlések egyaránt. Ez utóbbiak teremtik meg az alternatív Magyarországot, és szolgálnak bírálattal a mi világunk médiaprodukciónak és a társadalmi felfogásra is.

A mű fejlődésregényként is megállja a helyét, hiszen főhősünk fokozatosan válik passzív karakterből cselekvővé. Hiába kapunk válaszokat a regény háromnegyedénél az addig feltett összes kérdésünkre, az idő rohamosan fogy, így nem marad más hátra, mint hogy kezdetét vegye a végjáték, és Gábor immár aktív hősként megmentse a világot:

Az égremeltem a tekintetem, a tökéletesen kék égremeltem, ami betakarta az egész világot, és megértettem, hogy innen soha nem fogok menekülni. Bármilyen messze futok, bármi is lesz belőlem, mindig ez lesz a takaróm. A színe változhat, de a lényege soha.⁴⁰

37 Uo., 197–198.

38 Uo., 198–199.

39 Uo., 193.

40 Uo., 121–122.